

CONTRACTUL DE SERVICII TURISTICE: DEFINIȚIA, EVOLUȚIA ŞI PERSPECTIVELE

Natalia CHIBAC,
magistru în drept, lector universitar (USM)

Recenzent: ***Valentina CEBOTARI,*** *doctor în drept, conferenţiar universitar (USM)*

SUMMARY

This article is dedicated to the notion and legal characters of the tourist services contract. The evolution of the relevant national legislation is also analyzed by comparing it to the similar legislation of other jurisdictions.

After having assessed the perspectives for the development of tourism in Republic of Moldova, the author mentions the positive and negative aspects which may influence the development of this branch of the national economy.

Actualul Cod civil al Republici Moldova reglementează un şir de contracte civile absolut noi, iar altele relativ noi.[1] Din a doua categorie de contracte face parte şi contractul de servicii turistice, care practic a fost recunoscut în legislaţia naţională prin Legea turismului din 11.02.2000.[2] Ulterior, la 24 noiembrie 2006 a fost aprobată o nouă Lege cu privire la organizarea şi desfăşurarea activităţii turistice în Republica Moldova (în continuare – Legea 352/2006)[3], prin care a fost abrogată Legea turismului din 11.02.2000.

Potrivit art.2 al Legii 352/2006, turismul reprezintă un ansamblu de relaţii şi fenomene ce rezultă din deplasarea şi sejurul persoanelor în orice loc, altul decât locul lor de reşedinţă, pe o perioadă mai mică de un an şi în alt scop decât desfăşurarea unei activităţi remunerate în locul vizitat.

Ca o categorie economică, turismul este tratat, potrivit alin.(1) art.4 al Legii 352/2006, ca unul dintre domeniile prioritare ale economiei naţionale în care statul sprijină turismul prin mecanisme economice şi prin acţiuni de amenajare şi protecţie a patrimoniului turistic, în conformitate cu prezenta lege şi cu alte acte normaive, prin crearea de condiţii pentru dezvolarea durabilă a turismului.

Ca un contract civil, raporturile din domeniul serviciilor turistice sunt reglementate destul de reuşit, după părerea noastră, şi în noul Cod civil al Republicii Moldova. Astfel, potrivit art.1131 C.civ. RM, prin contractul de servicii turistice, o parte (organizatorul călătoriei, agentul turisic) se obligă să acorde celeilalte părţi (turistului) serviciile stipulate, iar acesta se obligă să achite costul lor.

Potrivit art.3 al Legii 352/2006, contractul de servicii turistice este tratat ca un acord de voinţă prin care o parte (turoperatorul, agenţia de turism) se obligă să acorde celeilalte părţi (turistului) serviciile stipulate, iar aceasta din urmă să achite costul lor. După cum observăm, în această din urmă definţie denumirea unei părţi contractuale – organizatorul călătoriei, agentul turistic – a fost înlocuită cu termenii „turoperator", „agenţie de turism". După părerea noastră, la elaborarea acestei legi nu s-a luat în consideraţie un moment de ordin general, o recomandare cu privire la unificarea terminologiei juridice, fapt care nu este de dorit pentru legislaţia naţională. Dat fiind faptul că Legea 352/2006 a fost aprobată după punerea în aplicare a noului Cod civil, ar fi fost de dorit ca autorii acestei legi să ţină cont de catedgoriile juridice respective speciale utilizate şi stipulate în Codul civil.

Din aceaste definiţii legale rezultă că contractul respectiv este un contract comutativ, consensual, oneros, sinalagmatic, cu executare succesivă şi de consumator.

Contracte comutative sunt contractele în care existenţa şi întinderea prestaţiilor datorate de către părţi sunt certe şi pot fi apreciate chiar la momentul încheierii contractului.[4] Caracterul comutativ al contractelor de servicii turistice se manifestă prin faptul că agentul turistic se obligă să acorde turistului „serviciile stipulate" (alin.(1) art.1131 C.civ. RM). Categoriile de servicii turisice sunt stupulate în contract în conformitate cu prevederile art.1134 C.civ. RM şi cu Modelul contractului turistic aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1470 din 27.12.2001.[5]

Contracul de servicii turistice este un contract consensual dat fiind faptul că legislaţia naţională nu cere o formă specială (contractul va fi valabil încheiat prin simplul acord de voinţă al părţilor exprimat în scris).[6]

Turistul beneficiază de serviciile prestate în schimbul unui preţ. Odată ce ambele părţi urmăresc obţinerea de foloase patrimoniale, contractul de servicii turistice are un caracter oneros.[7]

Caracterul sinalagmatic al contractului de servicii turistice este determinat de faptul că, în virtutea legii,

părţile contractuale sunt obligate reciproc şi corelativ. Astfel, potrivit alin.(1) art.704 C.civ. RM, un contract este sinalagmatic dacă fiecare dintre părţi se obligă reciproc, astfel încât obligaţia fiecărei din ele să fie corelativă obligaţiei celeilalte.

Fiind după natura sa juridică un contract de executare succesivă, contractul de servicii turistice presupune mai multe servicii turistice prestate pe parcursul unei perioade de timp stabilite în contract prin acordul părţilor.

Contractul de servici turistice este un contract de consumaţie, dat fiind faptul că este încheiat între un comerciant – agentul turistic şi un consumator – turist, persoană fizică, căruia i se prestează servicii pentru necesităţile personale. Fiind un contract la care participă consumatorul, contractul de servicii turistice este marcat de caractere juridice: catacterul de contract de adeziune şi caracterul public.[8]

Prin care aspecte se poate manifesta importanţa şi perspectivele aplicării în practică pe viitor a raporturilor turistice, la a căror temelie trebuie să se afle contractul de servicii turistice şi care poate fi influenţa acestui contract asupra fluxului de turişti care vizitează Republica Moldova sau faţă de turiştii moldoveni care doresc să viziteze alte ţări?

Ca un moment iniţial poate servi evoluţia legislaţiei naţionale, care pe parcursul ultimilor ani a suferit schimbări pozitive esenţiale. În acest context, este de menţionat, în primul rând, renovarea fundamentală a Legii 352/2006 care, fiind comparată cu legea respectivă din 11.02.2000, a fost modificată calitativ şi cantitativ. Astfel, după părerea noastră, baza legislativă a acestei ramuri este satisfăcătoare. Această afirmaţie se referă şi la însuşi contractul de servicii turisice, care în ansamblu este reglementat destul de reuşit de legislaşia naţională.

Serviciile care se propun pentru prestaţie trebuie să fie reale şi atractive. Din punct de vedere juridic, ele trebuie să fie convingătoate, să creeze turiştilor condiţii contractuale favorabile, la un nivel cel puţin european, iar în ce priveşte unele aspecte – chiar şi mai înalt.

Temelia juridică pentru reclama serviciilor turistice, care urmează a fi prestate, se conţine în prevederile art.1133 C.civ. RM, care stipulează aşa-numitele obligaţii informaţionale ale agenţiilor de turism, obligaţii care, din punct de vedere juridic, pot fi apreciate ca oferte. Astfel, potrivit art.1133 C.civ. RM, până la momentul încheierii contractului organizatorul călătoriei este obligat să pună la dispoziţia clientului o informaţie, în scris sau în orice altă formă adecvată, despre regimul de vize şi paşapoarte, precum şi despre cerinţele de asigurare a sănătăţii pe durata călătoriei.

Într-un termen rezonabil de până la începerea călătoriei, organizatorul este obligat să prezinte clientului o informaţie despre:

a) timpul şi locul staţionărilor intermediare şi al joncţiunilor (legăturilor de transport), precum şi detaliile amplasării clientului în teritoriul vehiculului (cabină pe navă, compartiment în tren etc.);

b) numele, adresa şi numărul de telefon al reprezentanţilor locali ai organizatorului sau, în absenţa acestora, datele de identificare ale agenţiei locale căreia i se va adresa clientul la necesitate. În cazul absenţei unor astfel de reprezentanţi sau agenţi, clientul urmează să fie informat despre datele de contact cu organizatorul;

c) în cazul călătoriei unui minor – datele de contact direct cu minorul sau cu persoana responsabilă de el la locul de destinaţie;

d) posibilitatea procurării poliţei de asigurare, care să acopere, în caz de accident sau boală, responsabilitatea clientului pentru faptul că a renunţat la călătorie, precum şi alte cheltuieli.

Alte obligaţii de aceeaşi natură sunt stipulate în art.14 al Legii 352/2006, care obligă participanţii la raporturile turistice să pună la dispoziţia turiştilor informaţii exhaustive privind programul turistic propus, să întocmească o listă a serviciilor turistice şi să o afişeze la un loc accesibil, să pună la dispoziţia turiştilor informaţii exhaustive privind procedurile consulare, informaţii complete şi obiective privind ţara de aflare temporară: legislaţia acesteia, obiceiurile şi tradiţiile locale şi alte particularităţi, a căror cunoaştere este necesară pentru cultivarea respectului faţă de valorile culturale naţionale.

Prestarea serviciilor turistice trebuie să fie garantată. Aceste garanţii pot fi asigurate prin stipularea în contract a răspunderii agenţiilor de turism pentru neexecutarea obligaţiilor contractuale. În contractul de servicii turistice trebuie să fie stipulate drepturile turiştilor şi, îndeosebi, obligaţiile agenţiilor de turism în caz de imposibilitate de prestare a serviciilor din cauze de ordin obiectiv, obligaţia acestora de a presta alte servicii alternative, la alegerea turiştilor, sau compensarea acestora, a daunelor cauzate, inclusiv a prejudiciului moral.

Garanţiile turiştilor trebuie să se refere şi la cazurile de neexecutare sau de executare necorespunzătoare a obligaţiilor contractuale din culpa agenţiei de turism şi a altor participanţi implicaţi în raporturile respective din iniţiativa agenţiilor de turism.

Ca factor pozitiv de perspectivă în raporturile turistice pot fi menţionate următoarele momente: crearea zonelor turistice naţionale, a căror temelie juridică este stipulată în Legea 352/2006; acordarea vizelor gratuite[9], diversificarea segmentelor de activitate în sfera turismului pentru diferite categorii de turişti; crearea unei structuri turistice contemporane, viabile şi comode pentru turişti. Un alt moment pozitiv îl constituie faptul geografic, deoarece Moldova este situată la o răscruce de drumuri care duc spre diferite ţări europene – România, Bulgaria, Ucraina, Turcia etc.

Considerăm necesar a menţiona şi unii factori care pot influenţa negativ raporturile turistice. Printre aceşti factori pe primul loc se află, după părerea noastră, lipsa infrastructurii turistice respective. Nu pot fi atractive orice condiţii contractuale dacă drumurile şi alte căi de acces sunt într-o stare proastă. Cu părere de rău, în prezent lipsesc hoteluri, restaurante, cantine şi alte obiecte de agrement în locurile şi punctele vizitate de turişti, monumentele istorice arheologice sunt într-o stare deplorabilă. Lipsa concurenţei hoteliere se manifestă prin numărul redus de hoteluri, nivelul şi calitatea nesatisfăcătoare a serviciilor propuse turiştilor.

În viitorul apropiat, realizarea Strategiei de dezvoltare durabilă a turismului în Republica Moldova în anii 2003-2015 poate avea ca rezultat crearea unei baze adecvate pentru dezvoltarea turismului intern şi internaţional în Republica Moldova într-un mod integrat, echilibrat şi durabil, astfel încât să aducă beneficii culturale şi socio-economice considerabile ţării şi comunităţilor ei.

Contractul de servicii turistice are o istorie nu atât de bogată ca alte contracte civile, dar din momentul apariţiei sale a fost asigurat cu o temelie juridică destul de amplă şi reuşită.

La temelia reglementării juridice, în genere, şi a contractului de servicii turistice, în special, se află Constituţia Republicii Moldova, aprobată la 29 iunie 1994[10], prin care s-a declarat că Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate (alin.(3) art.1), iar factorii de bază ai economiei sunt piaţa, libera iniţiativă economică şi concurenţa loială (alin.(3) art.9).

Luând în consideraţie toate izvoarele de drept, care au o atribuţie directă sau indirectă faţă de acest contract şi de domeniul respectiv de activitate, considerăm că reglementările juridice pot fi clasificate în câteva grupe:

a) acte normative internaţionale;

b) acte normative naţionale la nivel de lege;

c) alte acte normative naţionale, care pot fi separate în două subgrupe: acte aprobate de Guvern şi acte normative departamentale.

O grupă specială de acte normative foarte importante şi impunătoare la număr sunt normele internaţionale. Potrivit art.4 al Constituţiei Republicii Moldova, dispoziţiile constituţionale privind drepturile şi libertăţile omului se interpretează şi se aplică în concordanţă cu Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

Dacă există neconcordanţe între pactele şi tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte şi legile ei interne, prioritate au reglementările internaţionale.

Republica Moldova se obligă să respecte Carta Naţiunilor Unite şi tratatele, să-şi bazeze relaţiile cu alte state pe principiile şi normele unanim recunoscute ale dreptului internaţional (alin.(1) art.8 din Constituţia Republicii Moldova).

Organizarea şi funcţionarea turismului în Republica Moldova se bazează pe principiile Organizaţiei Mondiale a Turismului (OMT), la care Republica Moldova a aderat în 2001 prin aprobarea Legii cu privire la aderarea Republicii Moldova la statutul Organizaţiei Mondiale a Turismului, nr.530-XV din 11.10.2001.[11]

Aceste principii fundamentale au fost stipulate şi în Declaraţia de la Manila din 1980 cu privire la turismul mondial. Ele sunt următoarele:

✓dreptul la odihnă, timp liber şi concediu plătit, precum şi crearea bazei sociale şi legislative pentru realizarea concediului;

✓pregătirea pentru călătorii, concedii, turismul intern şi internaţional, instruirea populaţiei în domeniul turismului, începând din copilărie, şi contribuţia mass-media;

✓datorită turismului intern, a se atinge o distribuire a forţei de muncă mai efectivă pentru dobândirea surselor de venituri noi;

✓libertatea deplasării.

Activitatea turistică în Republica Moldova se orientează şi la practica europeană, în care persistă o preocupare continuă pentru a găsi cele mai raţionale soluţii în vederea asigurării unui cadru juridic cât mai favorabil, atât pentru prestatorii de servicii şi turoperatori, cât şi pentru turişti. O atribuţie directă la această activitate are Asociaţia Europeană a Agenţiilor de Turism şi a Turoperatorilor (ECTAA) şi Confederaţia Asociaţiilor Hotelurilor şi Restaurantelor din Uniunea Europeană şi spaţiul economic european (HOTREC), care au încheiat un acord ce prevede respectarea mutuală a Codului de bune practici în turism, actual şi pentru Republica Moldova. Aceste asociaţii se orientează spre politica europeană de protecţie a consumatorului care este ilustrată în Directiva privind pachetele de servicii turistice (90/314/EEC).

Dacă e să luăm în consideraţie actele normative după nivelul lor şi să le enumerăm în ordine cronologică, putem menţiona Decretele Preşedintelui Republicii Moldova din 14 noiembrie 1996 „Cu privire la unele măsuri de dezvoltare a turismului în Republica Moldova”[12] şi nr.1967-III din 30 iulie 2004 privind înfiinţarea Centrului Naţional de perfecţionare a cadrelor din industria turismului.[13]

Primul act normativ la nivel de lege, în care pentru prima dată în Republica Moldova găsim definiţia legală a contractului de servicii turistice, a fost Legea turismului Republicii Moldova din 11 februarie 2000.[14] Această

lege stipula principiile juridice, sociale şi economice de organizare a turismului în Republica Moldova, determina competenţele autorităţilor publice în domeniul turismului, drepturile şi obligaţiile agenţilor economici, care desfăşoară activitate de turism, precum şi statutul turiştilor (alin.(1) art.1).

Deşi acest act normativ avea un caracter de aplicare directă, a apărut necesitatea elaborării unor acte normative destinate creării condiţiilor reale de funcţionare a acestei legi, acte care urmau să fie elaborate şi implementate în practică. Prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.872 din 22.08.2000, pe lângă Guvernul Republicii Moldova a fost constituită Agenţia Naţională de Turism, ca o autoritate a administraţiei publice de specialitate cu statut de persoană juridică, abilitată cu elaborarea, aplicarea şi monitorizarea politicii de stat în domeniul turismului.[15]

Ulterior, denumirea Agenţia Naţională de Turism a fost schimbată în Departamentul Dezvoltarea Turismului (prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.875 din 14 iulie 2003).[16] În prezent, potrivit Legii nr.21-XVIII din 18.09.2009 pentru modificarea Legii nr.64-XII din 31.05.1990 cu privire la Guvern, din organele centrale de specialitate ale Administraţiei Publice face parte Agenţia Turismului.[17]

Prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.851 din 21.12.2009 a fost aprobat Regulamentul privind organizarea şi funcţionarea Agenţiei Tursmului, a structurii şi efectivului-limită ale acesteia.[18]

Considerăm necesar a menţiona două momente vizavi de legislaţia naţională cu privire la turism: la elaborarea Legii turismului din 11.02.2000 s-a luat în consideraţie Ordonanţa Guvernului României nr.58 din 21 august 1998 privind organizarea şi desfăşurarea activităţii de turism în România[19], adoptată de Parlamentul României prin Legea nr.755 din 27 decembrie 2001.[20] Al doilea moment constă în faptul că Legea turismului din 11 februarie 2000 a fost abrogată odată cu aprobarea noii Legi cu privire la organizarea şi desfăşurarea activităţii turistice în Republica Moldova din 24 noiembrie 2006.[21]

Această lege a creat o bază juridică mai amplă pentru dezvoltarea de mai departe a acestei ramuri a economiei naţionale, stabilind o politică statală privind dezvoltarea durabilă a turismului.

Necesitatea aprobării noii legi a fost dictată de unele premise de ordin economic, social şi de drept. Ramura turismului a demonstrat în ultimii ani o creştere permanentă a numărului de turişti care au vizitat Republica Moldova şi a numărului de turişti moldoveni care au vizitat alte ţări.

Totodată, creşte interesul oamenilor de afaceri şi al turiştilor simpli faţă de Republica Moldova, ţară care în trecut era foarte puţin cunoscută pe arena mondială a turismului.

După cum s-a exprimat Ministrul culturii şi turismului la conferinţa de presă cu ocazia aprobării noii legi, turismul are toate şansele să devină o ramură prioritară a economiei Republicii Moldova.[22]

Norme pur civile, care reglementează destul de detaliat contractul de servicii turistice, le găsim în noul Cod civil al Republicii Moldova (Capitolul XIX din Titlul III al Cărţii a treia, art.1131-1145).

Prin aprobarea noului Cod civil au fost lichidate multiplele contraziceri din legislaţia naţională veche la a cărei temelie stătea legislaţia sovietică. Prin acest act normativ cardinal a fost perfectată legislaţia naţională civilă, care, totodată, a fost ajustată la normele internaţionale. Codul civil are ca scop reglementarea stabilă a relaţiilor economice noi, create în rezultatul reformei economice orientate spre economia de piaţă, stabilirea drepturilor şi obligaţiilor antreprenorilor, asigurarea intereselor patrimoniale ale tuturor participanţilor la circuitul civil. Codul civil este un act normativ de aplicare directă şi nu întâmplător este numit a doua Constituţie ce reglementează relaţiile economice în toate ramurile economiei naţionale, inclusiv în sfera turismului.

Dintre actele normative la nivel de lege pot fi menţionate şi altele, anume:

✓ Legea privind protecţia consumatorului din 13.03.2000[23];

✓Legea privind stabilirea unui regim facilitar de vize din 25.09.2009.[24]

A doua grupă de acte normative ce reglementează raporturile turistice o constituie actele normative naţionale, care, după cum s-a menţionat, pot fi separate în două grupe: aprobate de Guvern şi actele normative departamentale.

Din prima grupă fac parte:

✓Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului despre registrele turistice din 11.07.2001[25];

✓Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la constituirea Fondului special pentru promovarea şi dezvoltarea turismului din 03.08.2001[26];

✓Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la introducerea contractului turistic, voucherului turistic şi a fişei de evidenţă statistică a circulaţiei turiştilor la frontiera Republicii Moldova din 27.12.2001[27];

✓Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea normelor metodologice şi a criteriilor de clasificare a structurilor de primire turistice cu funcţiuni de cazare şi deservire a mesei din 27.05.2003[28];

✓Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare durabilă a turismului în Republica Moldova în anii 2003-2015 din 02.09.2003[29];

✓Hotărârea Guvernului Republicii Moldova despre aprobarea Regulamentului cu privire la modul de înregistrare a sesizărilor şi reclamaţiilor consumatorilor în Condica de sugestii şi reclamaţii din 26.04.2004[30];

✓Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la înaintarea propunerii de înfiinţare a Centrului Naţional de perfectare a cadrelor din industria turismului[31];

Din a doua grupă de acte normative speciale fac parte:

✓Ordinul Agenţiei Naţionale de Turism din 1 noiembrie 2001 cu privire la aprobarea şi punerea în aplicare a Nomenclatorului funcţiilor în domeniul turismului, Criteriilor pentru acordarea brevetului de turism şi Regulamentului cu privire la brevetarea activităţii turistice[32];

✓Ordinul Agenţiei Naţionale de Turism cu privire la aprobarea modului de aplicare a voucherului turistic din 4 aprilie 2002[33] şi altele.

Analizând evoluţia legislaţiei naţionale cu privire la contractul respectiv, considerăm necesar de a face o analiză comparativă cu legislaţia analogică a altor ţări. Astfel, Codul civil al Federaţiei Ruse nu reglementează expres acest contract. Potrivit alin.(2) art.779 C.civ. FR, raporturile turistice cad sub incidenţa contractului de prestări servicii cu titlu oneros, prin care, în baza alin.(1) art.779 C.civ. FR, prestatorul se obligă să presteze la comanda clientului servicii (să execute anumite acţiuni sau să efectueze o anumită activitate), iar clientul se obligă să achite costul serviciilor.

Raporturile turistice în Federaţia Rusă sunt expres reglementate prin Decretul Preşedintelui Federaţiei Ruse nr.1284 din 22.12.1995, prin care a fost aprobată Concepţia reorganizării şi dezvoltării turismului în Federaţia Rusă (cu modificările ulterioare),[34] şi prin Legea federală nr.123-ФД din 24.11.1996 „Despre bazele activităţii turistice în Federaţia Rusă”.[35]

Codul civil român nu stipulează careva prevederi speciale destinate contractului de servicii turistice, însă în România raporturile turistice cad sub incidenţa unui şir de acte normative speciale, destul de perfecte şi reuşite. Considerăm necesar a menţiona doar câteva din multiplele acte normative speciale. O normă de ordin general este Ordonanţa Guvernului nr.58/1998 privind organizarea şi desfăşurarea activităţii de turism în România[36], aprobată prin Legea nr.755/2001. Unele tipuri de turism sunt reglementate suplimentar şi de alte acte normative. Bunăoară, turismul balnear este reglementat de Ordonanţa de Urgenţă a Guvernului nr.152/2002 privind organizarea şi funcţionarea societăţilor comerciale de turism balnear şi de recuperare, aprobată prin Legea nr.143/2003. În România au fost aprobate şi unele programe naţionale cu privire la dezvoltarea unor tipuri de turism, cum ar fi Legea 526/2003, prin care a fost aprobat Programul naţional de dezvoltare a turismului montan „Superschi în Carpaţi”.

Note:

[1] Aprobat la 6 iunie 2002 şi intrat în vigoare la 12 iunie 2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86.

[2] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.54-56. În prezent această lege este abrogată, *a se vedea* Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.14-17.

[3] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.14-17.

[4] *A se vedea: Comentariul Codului civil al Republicii Moldova.* Vol.II. Ediţia II. – Chişinău: ARC, 2006, p.210.

[5] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.161.

[6] *A se vedea: Drept civil. Contracte speciale /* Coordonator I.Dogaru. – Bucureşti: ALL Beck, 2004, p.506.

[7] *A se vedea:* Gh.Chibac, A.Băieşu, A.Rotari, O.Efrim. *Drept civil. Contracte şi succesiuni.* Ediţia III, revăzută şi completată. – Chişinău: Cartier Juridic, 2010, p.297.

[8] *A se vedea: Comentariul Codului civil al Republicii Moldova.* Vol.II, p.700.

[9] De la 1 ianuarie 2007 este anulat regimul de vize pentru cetăţenii ţărilor Uniunii Europene, SUA, Canadei, Confederaţiei Elveţiene, Regatului Norvegiei, Republicii Islanda şi Japoniei care vor să viziteze Republica Moldova (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.10-13). Pe 9 februarie 2007 Moldova a început negocierile cu Uniunea Europeană şi SUA pentru stabilirea unui regim facilitar de vize pentru cetăţenii Republicii Moldova care vor dori să călătorească în spaţiul comunitar şi în SUA (Moldova Suverană, 14 februarie 2007).

[10] Constituţia Republicii Moldova. – Chişinău, 2005.

[11] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.133-135.

[12] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.74.

[13] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.132-137.

[14] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.54-56.

[15] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.109-111.

[16] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.155-158

[17] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.149.

[18] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.191-192.

[19] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.309.

[20] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.7.

[21] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.14-17.

[22] Moldova Suverană din 29.11.2006.

[23] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2203, nr.126-131.

[24] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.208-210.

[25] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.78-80.

[26] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.92-93.

[27] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.161.

[28] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.99-103.

[29] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.196-199.

[30] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.73-76.

[31] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.112-118.

[32] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.133-135.

[33] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.46-48.

[34] СЗ РФ, 1995, №52, ст.5137; СЗ РФ, 2000, №15, ст.1576.

[35] СЗ РФ, 1996, №49, ст.5491.

[36] Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.309.